

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۸۰ / ۱۱۲ / ۲۲
وزارت فرهنگ و آموزش عالی ایران
کتابخانه مرکزی

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

بررسی اهداف سیاسی، اقتصادی ایالات متحده آمریکا

در آسیای مرکزی

نگارش: محمد علی گرجی ازندریانی

استاد راهنما: دکتر محمد شیرخانی

استاد مشاور: دکتر عبدا... رمضان زاده

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

روابط بین الملل

شهریور ۱۳۸۰

۴۱۴۸۱

فرم ارزشیابی پایان نامه کارشناسی ارشد

دانشکده: حقوق و علوم سیاسی گروه: روابط بین الملل

در چارچوب ارزیابی مرحله تحقیقاتی مقطع کارشناسی ارشد دانشجویان دانشگاه تهران

آقای: محمدعلی گرجی از تدریسی به شماره دانشجویی: ۲۱۰۲۷۷۰۰۶ در رشته: روابط بین الملل

گرایش: روابط بین الملل پایان نامه خود به ارزش: ۴ واحد را که در نیمسال اول سال تحصیلی ۷۸-۷۹

دوم اخذ و ثبت نام نموده بود، تحت عنوان: "بررسی اهداف سیاسی اقتصادی ایالات متحده در آسیای مرکزی"

به سرپرستی (استاد راهنما): دکتر شیروانی استاد مشاور: دکتر رمضان زاده استاد مشاور دوم (حسب مورد): دکتر ساعی

در تاریخ: ۸۰/۷/۷ در حضور هیأت داوران به شرح ذیل با (موفقیت / عدم موفقیت / اصلاحاتی) دفاع نمود.

اسامی هیأت داوران	مرتبۀ علمی	محل اشتغال	امضاء
۱- استاد راهنما: دکتر محمد شیروانی	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲- استاد مشاور: دکتر عبدالله رمضان زاده	استادیار	" " "	
۳- استاد داور: دکتر احمد ساعی	دانشیار	" " "	
۴- استاد داور:			
۵- استاد داور یا استاد مشاور دوم:			

به عدد	به حروف
۱۸	هجده

نمره نهایی هیأت داوران:

ملاحظات:

تذکر: نیازی به درج نمره جداگانه هریک از داوران نبوده و فقط نمره مورد توافق هیأت داوران (متوسط) اعلام می شود.

سرپرست تحصیلات تکمیلی دانشکده

با سلام، نظر به اعلام نمره نهایی فوق الذکر از جانب هیأت داوران خواهشمند است نسبت به انجام امور فراغت از تحصیل دانشجوی یاد شده برابر ضوابط و مقررات اقدام مقتضی مبذول فرمائید.

نام و نام خانوادگی مدیر گروه: دکتر یوسف مولایی امضاء و تاریخ:

توجه مهم: کلیه نوشته ها به استثناء نمره هیأت داوران و مطالب بند ملاحظات قبل از دفاع باید با ماشین تایپ گردد. تذکر: این فرم به دفتر تحصیلات تکمیلی دانشکده ارسال و تصویر آن در گروه مربوط نگهداری می شود.

تقدیم به :

پدر ارجمند و بزرگووارم که در راه دانش اندوزی من، از هیچ زحمتی

فرو گذار نکرد، و به روان پاک مادرم که تا واپسین لحظه حیات، شوق

اعتلایم را داشت، و به برادرم که در همه حال مشوق تحصیلاتم بوده

است، و به همسرم به خاطر صبر و شکیبائیش و به یگانه فرزندم پرنیان.

چکیده

با سقوط و تجزیه اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۰ جهان وارد مرحله نوینی از زندگی سیاسی شد. جنگ سرد پایان یافت و با از بین رفتن یکی از دو ابرقدرت رقیب، حالت دو قطبی حاکم بر جهان بسر رسید. ایالات متحده آمریکا به عنوان ابرقدرت پیروز از جنگ سرد برآورد و نظام نوین جهانی را مطرح کرد که خود رهبری جهان را بعهده داشته باشد. حفظ موقعیت ابرقدرتی ایجاب می کرد تا ایالات متحده در همه جای گیتی حضور داشته باشد. یکی از مناطق مهم و استراتژیک که بعد از سقوط شوروی به نظام جهانی پیوست و خلأ قدرت در آن احساس می شد، آسیای مرکزی بود که ایالات متحده علاقه وافری به حضور همه جانبه در آسیای مرکزی دارد. موقعیت استراتژیک و ژئوپلتیک و داشتن سرزمینهای بکر و دست نخورده با منابع عظیم نفت و گاز انگیزه مهمی برای ایالات متحده است. آمریکا دارای اهداف متعدد اقتصادی و سیاسی در آسیای مرکزی است که اهم آن عبارتند از:

۱- هدف آمریکا ایجاد نظم و امنیت سیاسی اقتصادی در آسیای مرکزی است.

۲- هدف آمریکا محدود کردن نفوذ روسیه و ایران در آسیای مرکزی است.

۳- هدف آمریکا استفاده از منابع نفت و گاز در آسیای مرکزی است.

ایالات متحده برای رسیدن به اهداف خود از تمامی امکانات و وسایل موجود سود می برد.

از لحاظ اقتصادی ایالات متحده دو هدف عمده را دنبال می کند که عبارتند از :

۱- کاهش وابستگی به نفت حوزه خلیج فارس

۲- سودهای عظیم شرکتهای نفتی آمریکا در منطقه آسیای مرکزی.

از لحاظ سیاسی نیز آمریکا دو هدف را دنبال می کند که عبارتند از :

۱- محدود کردن نفوذ روسیه و ایران

۲- وارد کردن کشورهای آسیای مرکزی در حوزه مناسبات غربی. همچنین ایالات متحده

نقش عمده ای در تعیین مسیر خطوط انتقال نفت و گاز آسیای مرکزی به عهده دارد و تلاش می

کند مسیرهای انتقال نفت و گاز را به دلخواه خود تعیین کند. هدف آمریکا از کنترل مسیرهای خط

لوله جلوگیری از عبور این خطوط از خاک ایران و روسیه می باشد. ایالات متحده مسیر باکو -

جیحان را که از خاک ترکیه می گذرد به عنوان مناسبترین مسیر در نظر گرفته است و آن را تشویق

می کند. ایالات متحده با وجود تمامی امکانات و تلاشهای خود یا چالشها و مشکلاتی نیز در

آسیای مرکزی روبروست. از جمله نزدیکی ایران و روسیه به این منطقه، عدم اعتماد کامل به

رهبران این کشورها و عدم شناخت دقیق از آسیای مرکزی. نیز وابستگی این کشورها به روسیه که

موجب نفوذ گسترده این کشور در منطقه آسیای مرکزی است.

تشکر و قدردانی :

برخود لازم می دانم از زحمات بی شائبه و فراوان استاد عزیزم

جناب آقای دکتر محمد شیرخانی که به عنوان استاد راهنما، با شکیبایی و

متانت وافر، چندین بار نوشته های مرا مطالعه و راهنمایی های دلسوزانه

ای ارائه نمودند تشکر و قدردانی نمایم. نیز از آقایان دکتر عبدالله

رمضان زاده به عنوان استاد مشاور و دکتر احمد ساعی به عنوان استاد

داور سپاسگزارم. همچنین از کارکنان اداره تحصیلات تکمیلی دانشکده

خانمها ورزنده، سیدی و قشلاقی و نیز تمامی کسانی که مرا در نوشتن و

تکمیل این رساله یاری نمودند بی نهایت ممنون و متشکرم.

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
.....	• مقدمه
یک	• بیان موضوع تحقیق
دو	• اهمیت موضوع تحقیق
سه	• هدف تحقیق
سه	• ضرورت تحقیق
چهار	• فرضیه های تحقیق
پنج	• فرضیه اهم
پنج	• فرضیه اخص
پنج	• روش تحقیق
شش	• متغیرهای مستقل
هفت	• بررسی فرضیه اصلی
هشت	• شاخصهای متغیر مستقل فرضیه اصلی
هشت	• آزمون فرضیه ها
هشت	• پیامدهای تایید فرضیه
نه	• بررسی ادبیات موجود

فصل اول :

- موقعیت جغرافیایی و ویژگیهای منطقه آسیای مرکزی ... ۲
- شناخت اصطلاح آسیای مرکزی ۲
- تحلیل واژه شناختی ۳
- تاریخچه مطالعه اصطلاح " آسیای مرکزی " ۴
- آسیای مرکزی از نظر یونسکو ۸
- ویژگیهای جغرافیایی و تاریخی منطقه آسیای مرکزی
- ویژگیهای طبیعی ۱۰
- ویژگیهای تاریخی ۱۱
- الف) ترکستان شرقی ۱۲
- ب) ترکستان غربی ۱۳
- نوسازی روسی (شورویایی کردن آسیای مرکزی) ۱۶
- معرفی کشورهای آسیای مرکزی ۱۸
- تاجیکستان ۱۸
- ترکمنستان ۲۱
- قزاقستان ۲۲

قرقیزستان ۲۳

ازبکستان ۲۵

• فصل دوم :

• اهداف اقتصادی ایالت متحده در آسیای مرکزی ۳۳

• کمکهای خارجی ۳۳

• منابع کمکهای خارجی ۳۵

۱- دولتهای غنی و پردرآمد ۳۵

۲- نهادهای بین المللی دولتی ۳۵

• اهداف کمکهای خارجی ۳۶

الف) اهداف سیاسی - نظامی ۳۶

ب) اهداف اقتصادی ۳۶

۱- کاهش وابستگی به نفت حوزه خلیج فارس ۳۹

۲- منافع اقتصادی شرکتهای آمریکایی ۴۲

• نقش روسیه در اقتصاد جمهوریهای آسیای مرکزی ۴۶

- الف) دوره حاکمیت کمونیسم جنگی ۴۶
- ب) دوره اجرای سیاستهای جدید (طرح نپ) ۴۷
- ج) دوره اجرای برنامه های پنج ساله ۴۷
- وضعیت اقتصادی جمهوریهای آسیای مرکزی ۵۲
- قزاقستان ۵۲
- ازبکستان ۵۴
- ترکمنستان ۵۵
- تاجیکستان ۵۶
- قرقیزستان ۵۸

فصل سوم :

- اهداف سیاسی ایالات متحده آمریکا در آسیای مرکزی ۶۵
- جایگاه آمریکا در آسیای مرکزی ۶۷
- منافع آمریکا در آسیای مرکزی ۷۸
- منافع نظامی و استراتژیک ۷۰

- محدود کردن نفوذ روسیه ۷۱
- میزان نفوذ روسها در آسیای مرکزی ۷۱
- تقویت استقلال کشورهای منطقه ۷۲
- کمکهای مالی و اقتصادی ۷۴
- وارد کردن کشورهای منطقه در حوزه مناسبات امنیتی غرب ۷۵
- ایجاد وزنه متعادل کننده در برابر روسیه ۷۵

بخش دوم

- جلوگیری از نفوذ ایران در منطقه ۷۷
- نزدیکی فرهنگی و تاریخی ایران با کشورهای منطقه ۷۸
- موقعیت ژئوپلیتیکی ایران پس از فروپاشی شوروی ۷۹
- بدبین کردن کشورهای منطقه نسبت به ایران ۸۱
- جلوگیری از همکاری کشورهای آسیای مرکزی با ایران ۸۴
- الف) جهت سیاسی ۸۵
- ب) جهت اقتصادی ۸۷

- تلاش جهت ارائه الگوی مورد نظر توسط آمریکا برای کشورهای منطقه ۸۹

فصل چهارم :

- خطوط لوله انتقال نفت و گاز آسیای مرکزی ۹۸
- میزان ذخایر نفت و گاز منطقه ۹۸
- ترکمنستان ۱۰۰
- قزاقستان ۱۰۱
- طرح خط لوله باکو جیحان ۱۰۵
- ملاحظات عملی ۱۰۸
- ملاحظات هزینه ای ۱۰۹
- ملاحظات سیاسی امنیتی ۱۱۰
- ملاحظات نفت شرق خزر (قزاقستان) ۱۱۱
- مسیرهای دیگر صادرات نفت ۱۱۳
- الف) لوله هایی که به سمت شرق کشیده می شوند ۱۱۶
- ب) خط لوله شمالی ۱۱۶
- ج) خطوط لوله غربی ۱۱۶

وزارت نفت و گاز ایران
تهران

۱۱۷.....(د) خط لوله جنوبی

• بازی خط لوله ۱۱۷

• روسیه، ایران، ترکیه و آسیای مرکزی ۱۱۹

روسیه ۱۱۹

ایران ۱۲۲

ترکیه ۱۲۶

نتیجه گیری ۱۳۲

کتابنامه ۱۴۱

مقدمه :

بیان موضوع تحقیق

فروپاشی امپراتوریها در طول تاریخ و بخصوص در عصر جدید، موجب پیدایش تحولات اساسی در سطح جهان و بویژه در اطراف این امپراتوریها شده است. تا قبل از فروپاشی شوروی، کشور ما شاهد اضمحلال سه امپراتوری روسیه تزاری، امپراتوری عثمانی و امپراتوری مستعمراتی انگلیس در کنار مرزهای خود بوده است. پیدایش و ظهور کشورهایی چون ترکیه، عراق، کشورهای حوزه خلیج فارس و پاکستان حاصل این اضمحلال بوده است. از هم گسیختگی روسیه تزاری نیز حداقل در ابتدا موجب پیدایش چنین روندی در کنار مرزهای ما گردید. از جمله اینکه، در آذربایجان و ارمنستان و گرجستان حکومتهایی شکل گرفت که ادعای استقلال از مسکو را داشتند، لیکن با قدرت گرفتن بلشویکها و دفع مخالفان داخلی، رهبران جدید مسکو متوجه این مناطق گردیده و این نواحی را با نام جمهوری، مجددا تحت حاکمیت مسکو در آوردند.

در سال ۱۹۹۰ میلادی، از زمانیکه دیوار بلند شوروی فرو ریخت و از ویرانه های کمونیزم دهها ملت فرو خفته به پاخاست، در نقشه سیاسی جهان تحولات شگرفی به وقوع پیوست. ازبکها، تاجیکها، ترکمنها، قرقیزها و قزاقها از جمله ملت‌هایی هستند که بخاطر موقعیت خاص جغرافیایی کشورهای تازه استقلال یافته خود در کانون توجه جهان سیاست قرار گرفتند.

محدوده جغرافیایی این پنج کشور تازه تأسیس که به تعبیری آسیای میانه، یا آسیای مرکزی خوانده می شوند دارای پتانسیل های اقتصادی و سیاسی عظیمی است که موجب توجه و تمایل کشورهای زیادی از جمله کشورهای غربی بخصوص ایالات متحده آمریکا و نیز کشورهای شرق